श्रीः

तिङन्तप्रक्रिया

२० – भ्वादिगणः (१)

१४.१२.२०१४

vyoma-samskrta-pathashala
sowmya.krishnapur@gmail.com

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

भ्वादिगणः

- प्रथमः गणः
- भू सत्तायाम् – टुओँश्वि गतिवृद्ध्योः
- सिद्धान्तकौमुद्याम् १०१० धातवः
- पाठान्तरैः सह ११९२ धातवः

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

विकरणः

- कर्तरि शप् (३.१.६८)
- कर्तरि ७.१, शप् १.१
- अनुवृत्तिः – सार्वधातुके ७.१
- अधिकारः – धातोः ५.१, प्रत्ययः १.१, परः १.१, आद्युदात्तः १.१
- सूत्रार्थः – कर्त्रर्थे सार्वधातुके परे धातोः परः आद्युदात्तः शप्-प्रत्ययः स्यात्।
- शब्विकरणे कृते सर्वाणि अङ्गानि अदन्तानि भवन्ति।

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

अदन्तादङ्गात् तिङ्-प्रत्ययाः

लट् लकारः						
परस्मैपदम्				आत्मनेपदम्		
ति	तः	अन्ति		ते	इते	अन्ते
सि	थः	थ		से	इथे	ध्वे
मि	वः	मः		ए	वहे	महे

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

अदन्तादङ्गात् तिङ्-प्रत्ययाः

लोट् लकारः						
परस्मैपदम्				आत्मनेपदम्		
तु/तात्	ताम्	अन्तु		ताम्	इताम्	अन्ताम्
-/तात्	तम्	त		स्व	इथाम्	ध्वम्
आनि	आव	आम		ऐ	आवहै	आमहै

अदन्तादङ्गात् तिङ्-प्रत्ययाः

लङ् लकारः						
परस्मैपदम्				आत्मनेपदम्		
त्	ताम्	अन्		त	इताम्	अन्त
स्	तम्	त		थाः	इथाम्	ध्वम्
अम्	व	म		इ	वहि	महि

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

अदन्तादङ्गात् तिङ्-प्रत्ययाः

विधिलिङ् लकारः						
परस्मैपदम्				आत्मनेपदम्		
इत्	इताम्	इयुः		ईत	ईयाताम्	ईरन्
इः	इतम्	इत		ईथाः	ईयाथाम्	ईध्वम्
इयम्	इव	इम		ईय	ईवहि	ईमहि

तिङ्-प्रत्यये परे अङ्गकार्यम् - दीर्घः

- अतो दीर्घो यञि (७.३.१०१)
- अतः ६.१, दीर्घः १.१, यञि ७.१
- अनुवृत्तिः – सार्वधातुके ७.१
- अधिकारः – अङ्गस्य ६.१
- परिभाषा – येन विधिस्तदन्तस्य, यस्मिन्विधिस्तदादौ अल्ग्रहणे।
- सूत्रार्थः – अदन्तस्य अङ्गस्य दीर्घः स्यात् यञादौ सार्वधातुके परे।
- यञ् = य्,व्,र्,ल्,ञ्,म्,ङ्,ण्,न्,झ्,भ्

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

यजादि-सार्वधातुकप्रत्ययाः

लट् लकारः						
परस्मैपदम्				आत्मनेपदम्		
ति	तः	अन्ति		ते	इते	अन्ते
सि	थः	थ		से	इथे	ध्वे
मि	वः	मः		ए	वहे	महे

लोट् लकारः						
परस्मैपदम्				आत्मनेपदम्		
तु/तात्	ताम्	अन्तु		ताम्	इताम्	अन्ताम्
-/तात्	तम्	त		स्व	इथाम्	ध्वम्
आनि	आव	आम		ऐ	आवहै	आमहै

लङ् लकारः						
परस्मैपदम्				आत्मनेपदम्		
त्	ताम्	अन्		त	इताम्	अन्त
स्	तम्	त		थाः	इथाम्	ध्वम्
अम्	व	म		इ	वहि	महि

विधिलिङ् लकारः						
परस्मैपदम्				आत्मनेपदम्		
इत्	इताम्	इयुः		ईत	ईयाताम्	ईरन्
इः	इतम्	इत		ईथाः	ईयाथाम्	ईध्वम्
इयम्	इव	इम		ईय	ईवहि	ईमहि

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

तिङ्-प्रत्यये परे अङ्गकार्यम् - दीर्घः

- उदाहरणम् –
- पठ+मि = पठामि
- पठ+वः = पठावः
- पठ+मः = पठामः
- वन्द+वहे = वन्दावहे
- वन्द+महे = वन्दामहे

अदन्ताङ्गानां रूपसिद्धिः

‘अतो गुणे’ इति पररूपम्

परस्मैपदम्			आत्मनेपदम्		
ति	तः	अन्ति	ते	इते	अन्ते
सि	थः	थ	से	इथे	ध्वे
मि	वः	मः	ए	वहे	महे

‘अकः सवर्णे दीर्घः’ इति सवर्णदीर्घः

परस्मैपदम्			आत्मनेपदम्		
तु/तात्	ताम्	अन्तु	ताम्	इताम्	अन्ताम्
-/तात्	तम्	त	स्व	इथाम्	ध्वम्
आनि	आव	आम	ऐ	आवहै	आमहै

‘अतो दीर्घो यञि’ इति अङ्गस्य दीर्घः

परस्मैपदम्			आत्मनेपदम्		
त्	ताम्	अन्	त	इताम्	अन्त
◌ः	तम्	त	थाः	इथाम्	ध्वम्
अम्	व	म	इ	वहि	महि

‘आद्गुणः’ इति गुणः

परस्मैपदम्			आत्मनेपदम्		
इत्	इताम्	इयुः	ईत	ईयाताम्	ईरन्
इः	इतम्	इत	ईथाः	ईयाथाम्	ईध्वम्
इयम्	इव	इम	ईय	ईवहि	ईमहि

‘अमि पूर्वः’ इति पूर्वरूपम्

‘वृद्धिरेचि’ इति वृद्धिः

विकरणे परे अङ्कार्यम् – इकारान्ताः

- सार्वधातुकार्धधातुकयोः (७.३.८४)+एचोऽयवायावः (६.१.७८)

जि+अ	जे+अ	जय
श्वि+अ	श्वे+अ	श्वय
क्षि+अ	क्षे+अ	क्षय
स्मि+अ	स्मे+अ	स्मय
श्रि+अ	श्रे+अ	श्रय

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – ईकारान्ताः

- सार्वधातुकार्धधातुकयोः (७.३.८४)+एचोऽयवायावः (६.१.७८)

डी+अ	डे+अ	डय
नी+अ	ने+अ	नय

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – उकारान्ताः

- सार्वधातुकार्धधातुकयोः (७.३.८४)+एचोऽयवायावः (६.१.७८)

ध्रु+अ	ध्रो+अ	ध्रव
सु+अ	सो+अ	सव
उ+अ	ओ+अ	अव
प्लु+अ	प्लो+अ	प्लव
रु+अ	रो+अ	रव

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – ऊकारान्ताः

- सार्वधातुकार्धधातुकयोः (७.३.८४)+एचोऽयवायावः (६.१.७८)

भू+अ	भो+अ	भव
पू+अ	पो+अ	पव
मू+अ	मो+अ	मव

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – ऋकारान्ताः, ॠकारान्ताः

- सार्वधातुकार्धधातुकयोः (७.३.८४)+उरण् रपरः (१.१.५१)

हृ+अ	हर्+अ
स्मृ+अ	स्मर्+अ
भृ+अ	भर्+अ
धृ+अ	धर्+अ
तॄ+अ	तर्+अ

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – एजन्ताः

- एचोऽयवायावः (६.१.७८)

धे+अ	धय्+अ
ध्यै+अ	ध्याय्+अ
गै+अ	गाय्+अ
दे+अ	दय्+अ
वे+अ	वय्+अ

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – इदुपधाः

- पुगन्तलघूपधस्य च (७.३.८६)

चित्+अ	चेत्+अ
सिध्+अ	सेध्+अ
किट्+अ	केट्+अ
निद्+अ	नेद्+अ
त्विष्+अ	त्वेष्+अ

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – उदुपधाः

- पुगन्तलघूपधस्य च (७.३.८६)

मुद्+अ	मोद्+अ
बुध्+अ	बोध्+अ
स्फुट्+अ	स्फोट्+अ
शुच्+अ	शोच्+अ
घुष्+अ	घोष्+अ

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – ऋदुपधाः

- पुगन्तलघूपधस्य च (७.३.८६)+उरण् रपरः (१.१.५१)

गृज्+अ	गर्ज्+अ
घृष्+अ	घर्ष्+अ
बृह्+अ	बर्ह्+अ
कृष्+अ	कर्ष्+अ
वृत्+अ	वर्त्+अ

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – अजन्ताः धातवः

- इकारान्तः, ईकारान्तः -> गुणः+अयादेशः
- उकारान्तः, ऊकारान्तः -> गुणः+अवादेशः
- ऋकारान्तः, ॠकारान्तः -> गुणः, रपरः
- एजन्तः -> अयादेशः/आयादेशः

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014

विकरणे परे अङ्गकार्यम् – अजन्ताः धातवः

- इदुपधः, उदुपधः -> गुणः
- ऋदुपधः -> गुणः, रपरः
- अदुपधः, इक्-पूर्वरेफोपधः, इजादि-गुरुमान्, इदित्, अनिदित्, शेषः -> न किञ्चित्

Sowmya Krishnapur for Vyoma-samskrta-pathashala, ©2014